

Наталія Спасів, к. е. н.

Тернопільський національний економічний університет, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Natalia Spasiv, PhD in Economics

Ternopil National Economic University, Ukraine

DECENTRALIZATION AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF FINANCES OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

The article deals with the theoretical study of the essence of decentralization, approaches to its definition in the sources of domestic and foreign scientific literature are highlighted. In this context, the forms of decentralization are identified and it is established that according to national realities, decentralization is characterized by a financial dominant. The priority directions of financial decentralization in Ukraine are determined. The evaluation of financial decentralization using indicators of financial decentralization for incomes and expenditures has been carried out. On the basis of the obtained results, the level of financial decentralization and its determinants are established. Using mathematical calculations, we obtain equations that can be used to predict the trends of financial decentralization in Ukraine.

Keywords: decentralization, financial decentralization, fiscal decentralization, forms of decentralization, revenues and expenditures of local budgets of united territorial communities.

Постановка проблеми. У сучасних умовах шлях до євроінтеграції пролягає через імплементацію європейського вектора модернізації системи місцевого самоврядування. Відповідно до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, реформування системи місцевого самоврядування має базуватись на умовах, основними з яких є адміністративно-територіальне реформування, децентралізація та делегування повноважень і фінансова децентралізація¹. Наміри реформування місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою проголошувались ще із 1998 р., проте чітка державницько-ієрархічна система управління була тим гальмівним процесом, що руйнує будь-які ініціативи щодо реформаторських дій. Тільки у 2014 р., – переломному для країни в усіх аспектах, обрано курс на децентралізацію влади в Україні, що відображено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Законах України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин», змінах до Податкового та Бюджетного кодексів України та відповідних чинних нормативно-правових актах. Вітчизняна децентралізація, лейтмотивом якої є максимальне забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, формування спроможних об'єднаних територіальних громад, стала орієнтиром досягнення європейських стандартів розвитку і забезпечення суспільного добробуту. Децентралізація є вимогою часу, оскільки надмірна централізація коштів у державному бюджеті, необґрунтовані пропорції між державним і місцевими бюджетами в частині власних і делегованих повноважень місцевої влади та власних і закріплених дохідних джерел місцевих бюджетів призвели до дотаційності останніх, сформувавши ірраціональну систему можливостей і стимулів до розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Як зауважує Ш.Бланкарт, «...структура демократичної держави має сприяти максимальній реалізації преференцій і пріоритетів громадян, що проживають на її території».

¹ *Хартія місцевого самоврядування, 1985 (Рада Європи). Офіційний сайт Верховної Ради України <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036> (2019, березень, 07).*

З огляду на це доцільно дослідити, за яких умов колективні рішення відповідають перевагам громадян: коли вони приймаються нарівні величезної унітарної держави чи в численних невеличких адміністративно-територіальних одиницях»¹.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, перебуває у полі зору багатьох учених. Її різні аспекти досліджують такі українські вчені, як: Б.П. Андресюк, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, В.І. Борденюк, В.М. Вакулєнко, О.С. Дроздовська, В.С. Куйбіда, В.В. Мамонова, Ю.В. Наврузов, М.І. Орхїз, Ю.Л. Панейко, В.Ф. Погорілко, О.А. Ткаченка, С.Є. Саханенко, Ю.П. Сурмін, Ю.П. Шаров та ін. Серед зарубіжних науковців необхідно виділити таких, як А. Брауна, Б. Веллмана, М. Даймонда, І.В. Видріна, А. де Токвіля, В.І. Фадеєва, Ю.В. Філіпова та ін.

Виклад основного матеріалу. Семантика терміна «децентралізація» (лат. «*de*» – «протиставлення», «*centralis*» – «центрально») визначає його розуміння як знищення, ослаблення або скасування централізації². Проте погляди науковців відрізняються щодо визначення цієї дефініції, виокремлення її ознак, форм і видів.

У зарубіжних наукових джерелах увага акцентується на визначенні децентралізації як мірила величини переходу національних економік від адміністративно-командної до ринкової³ або ж її пов'язують із реорганізацією влади, яка призводить до співвідповідальності між інститутами управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях відповідно до принципу субсидіарності, що підвищує загальну якість і ефективність системи управління, одночасно сприяючи посиленню влади та можливостей субнаціональних рівнів⁴. Традиційно у зарубіжній практиці виокремлюють політичну, адміністративну, фінансову та економічну (ринкову) децентралізацію⁵. Фінансовій відводиться домінуюча роль, оскільки через її інструментарій забезпечується фінансова незалежність ОМС та задовольняються потреби членів територіальних громад. Як зазначає основоположник фінансової децентралізації Ч.Тібу, саме фінансова децентралізація підвищує рівень конкуренції між органами місцевої влади, значно обмежуючи обсяги суспільного сектору. Децентралізація підвищує ефективність, адже, на відміну від центральної влади, місцева має більш повну інформацію відносно потреб представників територіальної громади⁶. Однодумець Ч.Тібу Р. Масгрейв позиціонує фінансову децентралізацію як детермінанту здійснення розподілу фінансових ресурсів між рівнями державного управління з урахуванням особливостей формування попиту на суспільні послуги в різних територіальних одиницях⁷. В. Оутс визначає її як право місцевих органів влади самостійно приймати рішення щодо фінансових питань і питань з управління територією⁸.

У зарубіжній теорії і практиці розрізняють наступні форми фінансової децентралізації: 1) самофінансування або одержання плати за надані користувачам послуги; 2) співфінансування або співвиробництво, відповідно до якого користувачі беруть участь у наданні послуг і розвитку інфраструктури за сплати грошових або трудових внесків; 3) зростання місцевих надходжень через податки на власність чи на продаж або непрямі платежі; 4) міжбюджетні трансферти, якими частина загальних податкових надходжень центрального уряду передається місцевій владі із загальною або

¹ Бланкарт, Ш. (2000). *Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки*. Київ: Либідь, 594.

² Дроздовська, О.С. (2002). Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі. *Наукові праці НДФІ*, 2 (17), 8.

³ Bell, M., Adams, C. (1999) Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance. *Proceedings of 92' annual conference*. Atlanta: National Tax Association, 237.

⁴ United Nations Development Programme (1999). *Decentralization: A Sampling Of Definitions. Working paper prepare dinconnection with the Joint UNDP-Government of Germany evaluation of the UNDP role in decentralization and local governance*, 5 <http://web.undp.org/evaluation/documents/decentralization_working_report.PDF> (2019, березень, 10).

⁵ Decentralization Thematic Team (2019). What is Decentralization? *The Online Sourcebook on Decentralization and Local Development* <http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html>. (2019, березень, 10).

⁶ Tiebout, C. (1961). *Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances: Sources, and Utilization*. Princeton, New Jersey, 93.

⁷ Musgrave, R.A. (1986). *Economics of Fiscal Federalism. Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers*. Brighton, U.K.: Wheat sheaf Books Ltd, 2, 33-41.

⁸ Зайчикова, В.В. (2007). *Місцеві фінанси України та європейських країн*. Київ: НДФІ, 63.

чітко визначеною метою використання; 5) санкціонування місцевих запозичень і мобілізація інших ресурсів, які належатимуть національному або місцевим урядам, шляхом надання гарантій за позиками¹.

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що у зарубіжних наукових джерелах фіскальна децентралізація набуває рис фінансової, і виокремлення її форм пряме тому свідчення.

У вітчизняних наукових джерелах дискусія щодо визначення даної дефініції в світлі активної фази проведення реформ набрала значних обертів. Відповідно, на основі теоретичного аналізу виокремимо базові підходи до трактування децентралізації (дод. Ж). Так, з позицій державного управління – це послаблення централізації влади²; диспергування і передача функцій центральних органів влади³; делегування повноважень на регіональний рівень та їхнє розширення^{4,5,6,7}; у правовій площині – це делегування повноважень на нижчий рівень, тобто децентралізація повноважень та спільна розробка і реалізація політики шляхом залучення зацікавлених сторін. Вона здійснюється чотирма методами. Два з них найбільш поширені у практиці – метод деконцентрації, коли повноваження виконавчої гілки влади передаються на рівень територіальних громад і фактично входять до кола їхніх власних повноважень, або ж деволуції, коли зазначені повноваження делегуються центральною виконавчою владою на рівень місцевого самоврядування на відповідний термін^{8,9,10,11,12}. Наголосимо, що більшість науковців-правовиків однастайні, що саме деволуція характерна для України, а потрібна деконцентрація як запорука ефективного провадження процесу децентралізації.

Наступні два методи – це делегація і дивестиція. Делегація є проміжною моделлю децентралізації, яка означає, що місцевим органам влади передається відповідальність за надання деяких видів суспільних послуг. Однак це здійснюється під наглядом центральних органів влади, які при цьому можуть забезпечувати окремі форми фінансування зазначених видів послуг¹³. Отже, делегація передбачає передачу частини прав щодо прийняття рішень місцевим органам влади, водночас залишаючи за собою право на скасування цих рішень. Дивестиція здійснюється тоді, коли планування й адміністративна влада або інші функції передаються в добровільні, приватні або громадські організації. Вона часто проводиться з частковою передачею адміністративних функцій у поєднанні з дерегуляцією або частковою приватизацією¹⁴.

Своєю чергою, з позицій фінансового підходу – це передача фінансових ресурсів відповідно до делегованих повноважень, організація відносин у бюджетній системі між бюджетами різних

¹ Decentralization Thematic Team (2019). What is Decentralization? *The Online Sourcebook on Decentralization and Local Development* <http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html>. (2019, березень, 10).

² Гурне, Б. (1994). *Державне управління*. Київ: Основи, 88.

³ Кукарцев, О. (2007). Інституціональні механізми регіональної політики: централізація і децентралізація влади. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*, 19, 103.

⁴ Харитончук, М.В. (2000). Зарубіжні концепції і практика децентралізації державного управління : *автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук*. Київ: Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин.

⁵ Оболенський, О.Ю. (уклад.) (2005). *Державне управління та державна служба: словник-довідник*. Київ: КНЕУ, 111.

⁶ Малиновський, В.Я. (2004). *Словник термінів і понять з державного управління*. Київ: Центр сприяння інституційного розвитку державної служби, 51.

⁷ Там само.

⁸ Баймуратов, М. (2015). Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*, 12, 17.

⁹ Хоббі, Ю.С. (2015). Вплив процесів децентралізації на забезпечення прав та свобод людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, 35, I, 1, 105-109.

¹⁰ Кресіна, І.О. (2015). Вплив децентралізації на ефективність публічної влади. *Віче*, 12. <<http://www.viche.info/journal/4776/>>. (2019, березень, 17).

¹¹ Ляпин, І.Ф. (2019). Современные модели децентрализации государственной власти: опыт государств. *Юриспруденция* <<http://justicemaker.ru/view-article.php?art=1949&id=26>>. (2019, березень, 17).

¹² Фатула, Р.С. (2018). *Про децентралізацію – погляд із регіонів*. <<http://constitution.gov.ua/publications/item/id/75>>. (2018, грудень, 01).

¹³ Ebel, R.D. (1999). *Fiscal Decentralization and Intergovernmental Fiscal Relations*. Budapest: WorldBankInstitute.

¹⁴ Лелеченко, А. П., Васильєва, О.І., Куйбіда, В.С. та інші (2017). *Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посібник*. Київ: б.в., 12.

рівнів, збільшення власних доходів місцевими бюджетами в частині використання податкових інструментів^{1,2,3,4,5,6}.

Відповідно вітчизняні науковці за виокремленими вище підходами щодо трактування децентралізації визначають такі її форми: адміністративну (бюрократичну), політичну (демократичну), фінансову (економічну)^{7,8,9,10,11,12,13,14} (рис. 1).

Зауважимо, що до визначених форм децентралізації додають територіально-просторову, управлінську, ринкову, що, на нашу думку, перенавантажує та вносять розбіжності у науковий апарат.

Оскільки предмет дослідження стосується фінансової сфери, зацентруємо увагу на фінансовій децентралізації, яку у вітчизняній теорії і практиці ототожнюють із бюджетною або фіскальною.

Відповідно фіскальною децентралізацією вважають «...процес перерозподілу фіскальних функцій держави на користь місцевих органів самоврядування, що реалізує принцип субсидіарності та може, як наслідок, залежно від форми державного устрою призвести до фіскальної автономії окремих територій або фіскального федералізму держави загалом»¹⁵. В. Гром трактує фіскальну децентралізацію як «...пов'язану з передачею окремих доходів або їх частини до структури доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, а також встановлення податків і місцевих зборів і навіть визначення власної податкової політики»¹⁶. В. Зайчикова визначає її як передачу повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної доходної бази¹⁷. При цьому науковці переконані, що «...для повноцінного впровадження положень теорії фіскальної децентралізації потрібен комплексний підхід до перерозподілу повноважень між рівнями державного управління. Оскільки ключовою вимогою є створення умов для розподілу і делегування повноважень, виникає інституційна проблема визначення черговості реформ. Зокрема, проведення бюджетної реформи до реалізації реформи адміністративно-територіального устрою, а отже, подальшого перегляду обсягів видаткових повноважень та власних фіскальних інструментів створених громад апіорі не може забезпечити досягнення цілей фіскальної децентралізації»¹⁸.

¹ Андрущенко, В.Л. (2013). Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії*, 2, 7-8.

² Луніна, І.О. (2014). Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*, 11, 62.

³ Волохова, І.С. (2012). Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 3 (46), 2, 281-285.

⁴ Бикадорова, Н.О. (2010). Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*, 2 (20), 145-151.

⁵ Зайчикова, В.В. (2007). *Місцеві фінанси України та європейських країн*. Київ: НДФІ.

⁶ Дроздовська, О.С. (2002). Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі. *Наукові праці НДФІ*, 2 (17), 8-14.

⁷ Стукало, Н.В., Деркач, М.І., Стукало, М.В. (2010). Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації. *Економічний простір*, 40, 147-154.

⁸ Зайчикова, В.В. (2007). *Місцеві фінанси України та європейських країн*. Київ: НДФІ.

⁹ Волохова, І.С. (2012). Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 3 (46), 2, 281-285.

¹⁰ Бикадорова, Н.О. (2010). Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*, 2 (20), 145-151.

¹¹ Герчаківський С.Д., Кабаш О.Р. Теоретичний логос фіскальної децентралізації. *Регіональна економіка*. 2009. №2. С. 133-141.

¹² Сало, Т. (2013). Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. *Ефективність державного управління*, 35, 324-330.

¹³ Дем'янчук, О.І. (2013). Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України. *Наукові записки НУ Острозька академія*, 21, 139-143.

¹⁴ Череп, А.В. (2007). Децентралізація та ефективне місцево самоврядування: навчальний посібник. Київ: ПРООН МПВСРТ.

¹⁵ Деркач, М.І. (2011). Становлення парадигми фіскальної децентралізації державного управління у контексті забезпечення сталого розвитку України: *автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара.

¹⁶ Гром, В., Кулай, А. (2012). Децентралізація: економіко-правова основа реформ в Україні. *Економіст*, 12, 26.

¹⁷ Зайчикова, В.В. (2007). *Місцеві фінанси України та європейських країн*. Київ: НДФІ, 68.

¹⁸ Кузькін, С.Ю., Шишко, О.В. (2015). Розширення повноважень місцевого самоврядування в сучасних умовах: основні напрямки та подолання перешкод. *Фінанси України*, 11, 43-55.

Рис. 1. Форми децентралізації

Джерело: складено автором.

І. Волохова називає фіскальну децентралізацію податковою і характеризує її як процес розширення та зміцнення прав і повноважень місцевого та регіонального самоврядування для незалежного прийняття рішень і виконання делегованих державною владою повноважень щодо формування територіальних бюджетів за умови надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів¹, що є аргументом для визнання фіскальної децентралізації підвидом бюджетної.

Свою чергою, у бюджетній децентралізації вбачають делегування повноважень із визначеними фінансовими ресурсами з центру на місцевий рівень, закріплення повноважень щодо дохідних джерел і видатків за відповідними бюджетами, а також систему міжбюджетних відносин. Так, І. Усков бюджетною децентралізацією вважає забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом фінансових ресурсів для розвитку власного фінансового потенціалу територій, реалізації інвестиційних програм, стимулювання підприємницької активності на рівні адміністративно-територіальних одиниць². Т. Кваша зазначає, що бюджетна децентралізація у вузькому значенні – це наявність певних функцій і повноважень на місцевому рівні, автономія муніципальних органів влади у прийнятті самостійних рішень у податково-бюджетній сфері³. О. Сунцова більш науково обґрунтовано трактує бюджетну децентралізацію як будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Крім того, це спосіб виміру величини переходу

¹ Волохова, І.С. (2012). Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 3 (46), 2, 145.

² Усков, І.В. (2012). Децентралізація як основа становлення фінансово самостійних місцевих органів влади. *Бізнес-інформ*, 3, 108.

³ Кваша, Т.К. (2014). Теоретичні та практичні аспекти фіскальної децентралізації: емпіричний аналіз. *Економічний простір*, 189, 127-115.

національної економіки від адміністративно-командної до ринкової, яка є доцільною за умови досягнення розумного оптимуму між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень¹.

В. Андрущенко бюджетну децентралізацію вважає способом організації відносин бюджетної системи між бюджетами різних рівнів на основі передачі повноважень з відповідними фінансовими ресурсами з центру на регіональний і місцевий рівень самоврядування. Децентралізація супроводжується перерозподілом функцій між органами влади різних рівнів на користь регіональних і місцевих урядів; вона відповідає «золотому правилу» державних фінансів: витратити треба не настільки кількісно, як ефективно й ближче до платників податків і споживачів фінансованих державою послуг². І. Луніна наголошує, що у процесі бюджетної децентралізації необхідно створити умови для:

- надання публічних благ відповідно до потреб і вподобань місцевого населення;
- підвищення відповідальності місцевих органів влади за виконання закріплених за ними функцій, а отже, за ефективність видатків місцевих бюджетів;
- збільшення видатків місцевих бюджетів пропорційно до зростання доходів і розвитку економіки відповідної території³.

Отже, бюджетну децентралізацію науковці визнають базисом фінансової незалежності ОМС, що дозволяє погодитись із думкою О. Власюк, яка зауважує: «...бюджетна децентралізація є першим кроком, фінансовою основою, матеріальним підґрунтям децентралізації у широкому розумінні цього слова»⁴.

Водночас фінансова децентралізація, як вказує І. Волохова, – це достатньо широкий процес, який охоплює не лише передачу фінансових ресурсів, а й повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових)⁵. Вона є «...процесом розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їхнє використання між центральним та локальним рівнями управління»⁶. Отже, фінансова децентралізація є ширшим поняттям, що вміщає «бюджетну децентралізацію», підвидом якої визначена «фіскальна децентралізація», проте у розумінні її сутності вітчизняними науковцями. Поділяє такі погляди Н. Бак, яка аргументовано доводить, що «...податкову децентралізацію доцільно розглядати як елемент бюджетної», а «...беручи до уваги підходи, котрі переважають у зарубіжній теорії фінансів, термін «фіскальна децентралізація» слід розуміти як її фінансовий аналог»⁷.

Фінансова децентралізація – це комплексне поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, дає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що сприяє їхній фінансовій самостійності у вирішенні власних самоврядних функцій і повноважень⁸.

Отже, вітчизняна практика фінансової децентралізації ілюструє, що вона набуває рис саме бюджетного варіанта, оскільки її пріоритетом є розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень і надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення власних бюджетів та здійснення видаткових повноважень⁹.

¹ Сунцова, О.О. (2010). *Місцеві фінанси: навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 353.

² Андрущенко, В.Л. (2013). Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії*, 2, 7-8.

³ Луніна, І.О. (2014). Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*, 11, 62.

⁴ Власюк О.С. (2015). Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні. *Регіональна економіка*, 1, 5-18.

⁵ Волохова, І.С. (2012). Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 3 (46), 2, 283.

⁶ Герчаківський, С.Д., Кабаш, О.Р. (2009). Теоретичний логос фіскальної децентралізації. *Регіональна економіка*, 2, 137.

⁷ Бак, Н.А. (2016). Децентралізація в Україні: бюджетні права, обов'язки та відповідальність. *Фінанси України*, 7, 67.

⁸ Осипенко, С.О. (2015). Фінансова децентралізація в умовах унітарного устрою держави. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*, 3 (27), 144-151.

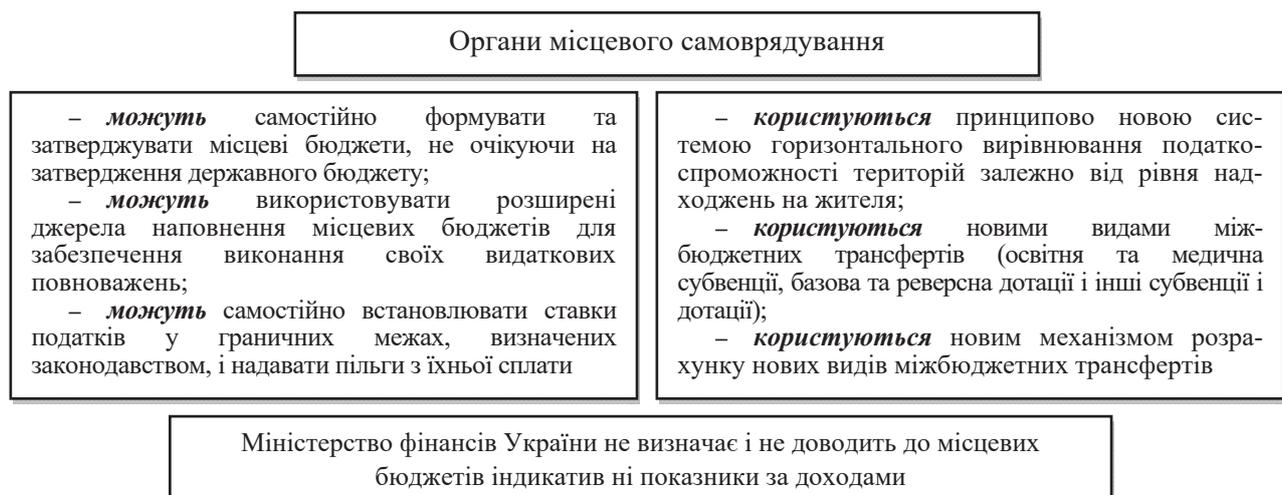
⁹ Ткачук, А., Наталенко, Н. (2016). *Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад*. Київ: Легальний статус.

Підтвердженням виступають постулати Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, якими визначено пріоритетні напрями фінансової децентралізації:

- забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності місцевих бюджетів;
- стимулювання громад до об'єднання і формування спроможних територіальних громад;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і розширення наявної дохідної бази місцевих бюджетів;
- децентралізація видаткових повноважень і чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності;
- надання нових видів трансфертів і посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях;
- визначення нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання¹.

Враховуючи зазначене, можемо констатувати, що в сучасних умовах увага акцентується на бюджетній складовій як індикаторі успішності фінансової децентралізації. Це є об'єктивним з огляду на те, що фінансові ресурси органів місцевого самоврядування здебільшого зосереджуються в місцевих бюджетах. Адже, як наголошує Л. Лагутіна, механізм формування доходів місцевих бюджетів при здійсненні реформи і є запорукою її успішності².

В контексті дослідження варто наголосити, що реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади одночасно із запровадженням нової моделі функціонування місцевих фінансів, формування місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин створила умови для повноцінного розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад, у межах Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні їх зображено на рис. 2.

Рис. 2. Переваги реформи міжбюджетних відносин за Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі³.

¹ Розпорядження про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, 2014 (Кабінет Міністрів України) Офіційний сайт Верховної ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>> (2019, березень, 12).

² Лагутіна, Л.О. (2015). *Джерела формування місцевих бюджетів сільських територій в умовах децентралізації*, 6, 73-77.

³ Казюк, Я.М. Джийкіч, Я. (2016). *Децентралізація. Місцеві бюджети*. Київ: б. в.; Кириленко, О.П. (ред.) (2015). *Муніципальні фінанси: навчальний посібник*. Тернопіль: Астон.

Винятково важливого значення набуло прийняття в межах реформи Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», оскільки суттєві зміни податкового законодавства дали змогу підвищити рівень фінансової стабільності та автономії місцевих бюджетів (табл. 1).

Таблиця 1

**Систематизація змін до податкового законодавства
за фінансової децентралізації**

Показники	Розподіл податків і зборів між бюджетами різних рівнів
Податок на доходи фізичних осіб	60% податкових надходжень – до бюджетів міст обласного значення, 15% – до місцевих бюджетів, 25% – до державного бюджету.
Податок на прибуток підприємств	90% – до державного бюджету, 10% – до місцевих та обласних бюджетів; 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності – до місцевих бюджетів.
Екологічний податок	25% податкових надходжень – до місцевих бюджетів, 55% – до обласних, 20% – до державного.
Державне мито	100% до місцевих бюджетів.
Плата за землю	Місцевий податок.

Джерело: систематизовано автором на основі¹.

Окрім того, фінансова децентралізація вплинула на зміцнення ресурсної бази органів місцевого самоврядування, зокрема змінами до податкового законодавства ліквідовано неефективні місцеві податки і збори, витрати на адміністрування яких були більшими, ніж надходження від них; введено нові податки і збори; розширено перелік об'єктів оподаткування; змінено податкові ставки; розширено коло платників податків; окремі загальнодержавні податки віднесено до місцевих податків тощо².

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що незважаючи на позитивні аспекти реформ, донині у вітчизняній практиці немає визначених індикаторів рівня проведення фінансової децентралізації та обґрунтування їхнього економічного змісту. Більшість науковців^{3,4} рівень децентралізації вимірюють часткою ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети, або визначають на основі аналізу динаміки доходів і видатків місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів, їхньої частки у доходах та видатках Зведеного бюджету України, оцінювання стану виконання власних доходів місцевих бюджетів, обсягів залишків коштів місцевих бюджетів, показників виконання місцевих бюджетів, які відображають ефективність функціонування місцевих фінансів, ілюструють загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до розвитку. Натомість у зарубіжній практиці для визначення ступеня децентралізації використовують індекс децентралізації, який розраховують як співвідношення доходів місцевої влади із загальними доходами влади та через співвідношення видатків місцевої влади із загальними видатками влади⁵.

¹ Податковий кодекс України, 2011 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>>. (2019, березень, 17).

² Місцеві податки і збори: практично-методичний посібник (2019). Національний проект Децентралізація <<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/265/1.pdf>>. (2019, березень, 17).

³ Сало, Т. (2013). Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. *Ефективність державного управління*, 35, 326.

⁴ Рожко, О.Д. (2016). *Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку: монографія*. Київ: Ліра-К.

⁵ Пилипів, В.В. Макаренко, Л.М. (2008). Децентралізація управління соціально-економічним розвитком України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 4 (2). <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/arper/2008_4_2/103.pdf>. (2019, березень, 17).

На нашу думку, оцінювання фінансової децентралізації в умовах реформування місцевих фінансів України передбачає визначення показників фінансової децентралізації доходів (частка місцевих бюджетів за доходами (без урахування міжбюджетних трансфертів) у доходах зведеного бюджету) та показників фінансової децентралізації видатків (частка місцевих бюджетів за видатками (без урахування міжбюджетних трансфертів) у видатках зведеного бюджету) як індикаторів її рівня (табл. 2).

Як ілюструють дані табл. 2, протягом 2005–2017 рр. наведені показники місцевих бюджетів у показниках Зведеного бюджету України демонструють різну динаміку, відповідно характеризуючи фінансову децентралізацію з різних аспектів. Розглянемо ці тенденції детальніше, визначивши їхні причини та наслідки.

Наведені у табл. 2 бсяги доходів місцевих бюджетів перманентно зростають упродовж 2005–2017 рр., проте частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетах вказують на значну залежність останніх від перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет і збільшення фінансової залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів. Тенденція щодо зростання частки міжбюджетних трансфертів утримується протягом досліджуваного періоду.

Навіть після 2015 р. їхня частка становить 71,1%, проте знижується у 2017 р. на 9,8% – до 61,4% внаслідок переформатування міжбюджетних відносин відповідно до здійснених реформ. Однак навіть така тенденція свідчить про перевагу бюджетної централізації.

Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) ілюструють значне зростання протягом 2016–2017 рр. в основному внаслідок змін у бюджетному законодавстві проти нестійкої тенденції в 2005–2015 рр., яка характеризувалася двома спадами цих доходів (2009 р. і 2014 р.), що пов'язано з кризовим станом економіки України в 2009 р. через вплив кумулятивного ефекту світової фінансової кризи та внутрішньо-зовнішніми політичними подіями кінця 2013 р. – початку 2014р., які зумовили економічну рецесію.

Найбільш значне зростання видатків місцевих бюджетів спостерігається протягом 2015–2017 рр. і вказує на появу нових фінансових можливостей органів місцевого самоврядування щодо самостійного фінансування видаткових статей і забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць у результаті децентралізації. Однак це потребує в подальшому чіткого розмежування повноважень ОМС і законодавчого їхнього закріплення, що сприятиме зростанню фінансової автономії місцевого самоврядування.

На основі отриманих даних, розрахованих у табл. 2, визначимо рівень фінансової децентралізації в Україні впродовж 2005–2017 рр. (табл. 3).

Аналізуючи дані табл. 3, можна простежити такі тенденції щодо рівня фінансової децентралізації. Так, найнижчі значення показника рівня фінансової децентралізації за доходами спостерігаються у 2015 р. і становлять 18,02%, що свідчить про значний рівень централізації бюджетних ресурсів на початку реалізації реформ. Однак упродовж 2016–2017 рр. показник перманентно зростає, що окреслює на перспективу позитивну тенденцію щодо посилення фінансової незалежності ОМС в контексті формування доходів місцевих бюджетів.

Водночас показник фінансової децентралізації за видатками у 2017 р. становить 46,2%, що є найвищим результатом упродовж досліджуваного періоду проведення реформ, який ілюструє зростання рівня спроможності ОМС самостійно регулювати розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Дані обчислення засвідчують, що зміни, привнесені реформою впливають на показники рівня фінансової децентралізації як за доходами, так і видатками. Саме з 2015 р. розпочинається перманентне їхнє нарощування, проте про повну фінансову незалежність констатувати не доводиться, адже занадто короткий проміжок часу для оцінювання результуючих показників фінансової децентралізації.

Однак, використовуючи дані, розраховані в табл. 3, засобами пакета програм «Statistica 10/1» методом експоненційного згладжування проведемо моделювання трендів, у результаті чого отримаємо рівняння лінійних трендів представлених показників фінансової децентралізації, зокрема:

$$d_n = 2,928 - 0,28d_{n-1}; \quad (1)$$

$$v_n = 36,41 + 0,8v_{n-1}; \quad (2)$$

d_n – показник фінансової децентралізації за доходами у момент часу n ,

v_n – показник фінансової децентралізації за видатками у момент часу n .

**Доходи та видатки місцевих бюджетів у контексті динаміки показників
Зведеного бюджету України у 2005 – 2017 рр.**

Показники	Роки												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи Зведеного бюджету України, млрд. грн.	134,18	171,8	219,9	297,9	273	314,5	398,5	445,5	442,79	443,9	652,03	782,75	1016,97
Видатки Зведеного бюджету України, млрд. грн.	141,7	175,3	226,1	309,2	307,4	377,8	416,8	492,5	505,84	523,13	679,87	835,832	1056,97
Доходи місцевих бюджетів, млрд. грн.	53,68	75,9	107,05	137,46	134,56	159,4	181,53	225,27	221,02	231,7	294,46	366	502,1
Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), млрд. грн.	30,3	39,9	58,3	73,9	71	80,5	86,6	88,1	92,3	89	120,5	170,6	229,5
Міжбюджетні трансферти, млрд. грн.	23,38	36	48,75	63,56	63,56	78,9	94,93	124,47	115,82	130,6	209,56	272,6	309,1
Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	43,55	47,43	45,54	46,24	47,24	49,5	52,29	55,25	52,4	56,37	71,17	74,4	61,4
Видатки місцевих бюджетів, млрд. грн.	89,9	72,3	96,5	126,8	127,1	152	178,3	234,5	218,2	223,5	240,5	350,51	490,1
Частка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України, %	22,58	23,22	26,51	24,81	26,01	25,6	21,73	22,63	23,76	20	20,02	21,80	22,60
Частка видатків місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України, %	63,44	41,24	42,68	41,01	41,35	40,23	42,78	47,61	43,14	42,72	35,37	42,00	46,20

Джерело: розраховано автором за даними Державної Казначейської служби України¹.

¹ Офіційний сайт Державної казначейської служби України (2018). *Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів за 2005-2017 рр.* <<http://treasury.gov.ua>> (2019, березень, 13).

**Показники оцінювання рівня фінансової децентралізації
в Україні впродовж 2005–2017 рр.**

Показники	Показник фінансової децентралізації за доходами (ПФДд), %	Показник фінансової децентралізації за видатками (ПФДв), %
2005	22,58	36,80
2006	23,22	41,24
2007	26,51	42,68
2008	24,81	41,01
2009	26,01	41,35
2010	25,60	40,23
2011	21,73	42,78
2012	22,63	47,61
2013	23,76	43,14
2014	20,00	42,72
2015	18,02	35,37
2016	21,80	42,00
2017	22,60	46,20

Джерело: розраховано автором за даними табл. 2.

Наголосимо, що у подальшому отриманні рівняння можна використати для прогнозування тенденцій фінансової децентралізації в Україні.

В контексті дослідження варто звернути увагу на підхід, за яким рівень фінансової децентралізації вимірюють розміром частки власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у ВВП (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка частки власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) у ВВП за 2014–2018 рр., (%)

Джерело: розраховано автором за даними Державної Казначейської служби України¹.

¹ Офіційний сайт Державної казначейської служби України (2019). *Головна сторінка* <<http://treasury.gov.ua>> (2019, березень, 15) та Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2019). *Головна сторінка* <[https:// minfin.com.ua/ua/](https://minfin.com.ua/ua/)> (2019, березень, 15).

Як ілюструють дані рис. 3, частка власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у ВВП за 2014–2018 рр. невинно зростає із 5,1 % до 7,2% на фоні зростання власних доходів місцевих бюджетів (рис. 4), що свідчить про збільшення рівня фінансової децентралізації, вказуючи на ефективність провадження реформи системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади.

Рис. 4. Динаміка власних доходів місцевих бюджетів за 2014–2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: розраховано автором за даними Державної Казначейської служби України¹.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що рівень фінансової децентралізації характеризується низькими показниками, що свідчить про перевагу централізації як у формуванні фінансових ресурсів, так і у розподілі повноважень і функцій. У той же час, в контексті фінансової децентралізації ОМС ОТГ надано фінансова самостійність в контексті формування показників місцевих бюджетів та вільне розпорядження фінансовими ресурсами. Проте, як скористаються органи місцевого самоврядування такими фінансовими перевагами проілюструють показники фінансової децентралізації в майбутньому.

References:

- Bell, M., Adams, C. (1999) Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance. *Proceedings of 92nd annual conference*. Atlanta: National Tax Association, 236-241. [in English].
- Decentralization Thematic Team (2019). What is Decentralization? *The Online Sourcebook on Decentralization and Local Development* <http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html>. (2019, March, 10). [in English].
- Ebel, R.D. (1999). *Fiscal Decentralization and Intergovernmental Fiscal Relations*. Budapest: WorldBankInstitute. [in English].
- Musgrave, R.A. (1986). *Economics of Fiscal Federalism. Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers*. Brighton, U.K.: Wheat sheaf Books Ltd, 2, 33-41. [in English].
- Tiebout, C. (1961). *Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances: Sources, and Utilization*. Princeton, New Jersey, 93. [in English].
- United Nations Development Programme (1999). *Decentralization: A Sampling Of Definitions. Working paper prepare disconnection with the Joint UNDP-Government of Germany evaluation of the UNDP role in decentralization and local governance*, 5 <http://web.undp.org/evaluation/documents/decentralization_working_report.PDF> (2019, March, 10). [in English].
- Andrushchenko, V.L. (2013). Mizhbyudzhetni vidnosyny v Ukrayini i mizhnarodnyy dosvid. [Inter-budgetary relations in Ukraine and international experience]. *Zbirnyk naukovykh prats' Irpins'koyi finansovo-yurydychnoyi akademiyi* [Collection of scientific works of the Irpin Finance and Law Academy], 2, 5-10. [in Ukrainian].

¹ Офіційний сайт Державної казначейської служби України (2019) *Головна сторінка* <<http://treasury.gov.ua>> (2019, березень, 15).

8. Baymuratov, M. (2015). Detsentralizatsiya ta kompetentsiya mistsevoho samovryaduvannya v Ukraini [Decentralization and competence of local self-government in Ukraine]. *Viche [Veche]*, 12, 14-17. [in Ukrainian].
9. Bak, N.A. (2016). Detsentralizatsiya v Ukraini: byudzhetni prava, obov'yazky ta vidpovidal'nist' [Decentralization in Ukraine: budget rights, responsibilities and responsibilities]. *Finansy Ukrainy* [Finance of Ukraine], 7, 64-78. [in Ukrainian].
10. Bykadorova, N.O. (2010). Finansova detsentralizatsiya mistsevoho samovryaduvannya [Financial decentralization of local self-government]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbass], 2 (20), 145-151. [in Ukrainian].
11. Blankart, S.H. (2000). *Derzhavni finansy v umovakh demokratiyi: vstup do finansovoyi nauky* [Public Finances in a Democracy: Introduction to Financial Science]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
12. Vlasyuk O.S. (2015). Shlyakhom detsentralizatsiyi: vyklyky, ryzyky ta priorityety reformuvannya rehional'noho rozvytku v Ukraini [Through decentralization: challenges, risks and priorities for reforming regional development in Ukraine]. *Rehional'na ekonomika* [Regional economy], 1, 5-18. [in Ukrainian].
13. Volokhova, I.S. (2012). Podatkova detsentralizatsiya ta metodolohiya vyznachennya yiyi stupenya [Tax decentralization and methodology for determining its degree]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'* [Bulletin of socio-economic research], 3 (46), 2, 281-285. [in Ukrainian].
14. Herchakivs'kyi, S.D., Kabash, O.R. (2009). Teoretychnyy lohos fiskal'noyi detsentralizatsiyi [The theoretical logos of fiscal decentralization]. *Rehional'na ekonomika* [Regional economy], 2, 133-140. [in Ukrainian].
15. Hrom, V., Kulay, A. (2012). Detsentralizatsiya: ekonomiko-pravova osnova reform v Ukraini [Decentralization: the economic and legal basis of reforms in Ukraine]. *Ekonomist* [Economist], 12, 26-28. [in Ukrainian].
16. Hurne, B. (1994). *Derzhavne upravlinnya* [Governance]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
17. Dem'yanchuk, O.I. (2013). Detsentralizatsiya finansovykh resursiv mistsevymy byudzhetyamy Ukrainy [Decentralization of financial resources by local budgets of Ukraine]. *Naukovi zapysky NU Ostroz'ka akademiya* [Scientific notes of Ostroh Academy], 21, 139-143. [in Ukrainian].
18. Derkach, M.I. (2011). Stanovlennya paradyhmy fiskal'noyi detsentralizatsiyi derzhavnoho upravlinnya u konteksti zabezpechennya staloho rozvytku Ukrainy [Formation of the paradigm of fiscal decentralization of public administration in the context of ensuring sustainable development of Ukraine]: *avtoreferat dysertatsiyi na здобуття наукового ступеня доктора економічних наук* [the dissertation author's abstract for obtaining a scientific degree of the doctor of economic sciences]. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk National University. O. Gonchar. [in Ukrainian].
19. Drozdovs'ka, O.S. (2002). Finansova detsentralizatsiya: ob'yektyvna neobkhidnist' ta osnovni tsili [Financial decentralization: objective necessity and main goals]. *Naukovi pratsi NDFI* [Scientific works of NDFI], 2 (17), 8-14. [in Ukrainian].
20. Zaychukova, V.V. (2007). *Mistsevi finansy Ukrainy ta yevropeys'kykh krayin* [Local finances of Ukraine and European countries]. Kyiv: NDFI. [in Ukrainian].
21. Kazyuk, YA.M. (2018). *Detsentralizatsiya. Mistsevi byudzhety* [Decentralization. Local budgets]. Kyiv: Ministry of Regional Development, housing and communal services of Ukraine. [in Ukrainian].
22. Kazyuk, YA.M. Dzhykych, YA. (2016). *Detsentralizatsiya. Mistsevi byudzhety* [Decentralization. Local budgets]. Kyiv: no publishing house. [in Ukrainian].
23. Kvasha, T.K. (2014). Teoretychni ta praktychni aspekty fiskal'noyi detsentralizatsiyi: empirychnyy analiz [Theoretical and practical aspects of fiscal decentralization: empirical analysis]. *Ekonomichnyy prostir* [Economic space], 189, 127-115. [in Ukrainian].
24. Kyrylenko, O.P. (ed.) (2015). *Munitsypal'ni finansy: navchal'nyy posibnyk* [Municipal Finance: Tutorial]. Ternopil': Aston. [in Ukrainian].
25. Kresina, I.O. (2015). Vplyv detsentralizatsiyi na efektyvnist' publichnoyi vlady [The Impact of Decentralization on the Effectiveness of Public Power]. *Viche [Veche]*, 12. <<http://www.viche.info/journal/4776/>>. (2019, March, 17). [in Ukrainian].
26. Kuz'kin, YE.YU., Shyshko, O.V. (2015). Rozshyrennya povnovazhen' mistsevoho samovryaduvannya v suchasnykh umovakh: osnovni napryamky ta podolannya pereshkod [Extending the powers of local self-government in the modern conditions: basic directions and overcoming obstacles]. *Finansy Ukrainy* [Finance of Ukraine], 11, 43-55. [in Ukrainian].
27. Kukartsev, O. (2007). *Instytutsional'ni mekhanizmy rehional'noyi polityky: tsentralizatsiya i detsentralizatsiya vlady* [Institutional mechanisms of regional policy: centralization and decentralization of power]. Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic, 19, 102-108. [in Ukrainian].
28. Lahutina, L.O. (2015). Dzherela formuvannya mistsevnykh byudzhativ sil's'kykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiyi [Sources of formation of local budgets of rural areas in conditions of decentralization], 6, 73-77. [in Ukrainian].
29. Lelechenko, A. P., Vasyl'yeva, O.I., Kuybida, V.S. ta inshi (2017). *Mistseve samovryaduvannya v umovakh detsentralizatsiyi povnovazhen': navch. Posibnyk* [Local self-government in the conditions of decentralization of authority: teaching. Manual]. Kyiv: no publishing house. [in Ukrainian].
30. Lunina, I.O. (2014). *Byudzhetsna detsentralizatsiya: tsili ta napryamy reform*. *Ekonomika Ukrainy* [Budget Decentralization: Goals and Directions of Reform. Ukraine economy], 11, 61-75. [in Ukrainian].

31. Lyapin, I.F. (2019). Sovremennyye modeli detsentralizatsii gosudarstvennoy vlasti: opyt gosudarstv [Modern models of decentralization of state power: the experience of states]. *Yurisprudentsiya* [Jurisprudence] <<http://justicemaker.ru/view-article.php?art=1949&id=26>>. (2019, March, 17). [in Russian].
32. Malynov'skyy, V.YA. (2004). *Slovnnyk terminiv i ponyat' z derzhavnoho upravlinnya* [Glossary of Terms and Concepts on Public Administration]. Kyiv: Center for Support of Civil Service Institutional Development [in Ukrainian].
33. Mistsevi podatky i zbory: praktychno-metodychnyy posibnyk [Local taxes and fees: a practical guide] (2019). *Natsional'nyy proekt Detsentralizatsiya* [National Decentralization Project] <<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/265/1.pdf>>. (2019, March, 17). [in Ukrainian].
34. Obolens'kyy, O.YU. (compiler) (2005). *Derzhavne upravlinnya ta derzhavna sluzhba: slovnnyk-dovidnyk* [Public administration and public service: dictionary-directory]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
35. Osypenko, S.O. (2015). Finansova detsentralizatsiya v umovakh unitarnoho ustroyu derzhavy. [Financial decentralization in the conditions of the unitary system of the state]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Zaporizhzhya National University. Economic Sciences], 3 (27), 144-151. [in Ukrainian].
36. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi kaznacheys'koyi sluzhby Ukrayiny [Official site of the State Treasury Service of Ukraine] (2019) *Holovna storinka* [Homepage] <<http://treasury.gov.ua>> (2019, March, 15). [in Ukrainian].
37. Ofitsiynyy sayt Ministerstva finansiv Ukrayiny [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine] (2019) *Holovna storinka* [Homepage] <<https://minfin.com.ua/ua/>> (2019, March, 15). [in Ukrainian].
38. Pylypiv, V.V. Makarenko, L.M. (2008). Detsentralizatsiya upravlinnya sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom Ukrayiny [Decentralization of management of social and economic development of Ukraine]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu* [Actual problems of the region's economy development], 4 (2). <http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/103.pdf>. (2019, March, 17). [in Ukrainian].
39. *Podatkovyy kodeks Ukrayiny, 2011* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Tax Code of Ukraine, 2011 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>>. (2019, March, 17). [in Ukrainian].
40. Rozhko, O.D. (2016). *Derzhavni finansy Ukrayiny: determinanty ta prioryety rozvytku: monohrafiya* [Public Finances of Ukraine: Determinants and Development Priorities: Monograph]. Kyiv: Lira-K. [in Ukrainian].
41. *Rozporyadzhennya pro skhvalennya Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsii vlyady v Ukrayini, 2014* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Ordinance on Approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine, 2014 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official Website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>> (2019, March, 12). [in Ukrainian].
42. Salo, T. (2013). Detsentralizatsiya finansovoyi systemy: stan ta otsinka rivnya v Ukrayini [Decentralization of the financial system: state and assessment of the level in Ukraine]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya* [Effectiveness of public administration], 35, 324-330. [in Ukrainian].
43. Stukalo, N.V., Derkach, M.I., Stukalo, M.V. (2010). Teoretyko-metodolohichni zasady fiskal'noyi detsentralizatsii [Theoretical and methodological principles of fiscal decentralization]. *Ekonomichnyy prostir* [Economic space], 40, 147-154. [in Ukrainian].
44. Suntsova, O.O. (2010). *Mistsevi finansy: navchal'nyy posibnyk* [Local finance: tutorial]. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury. [in Ukrainian].
45. Tkachuk, A., Natalenko, N. (2016). *Pro byudzhet i ne til'ky. Spetsial'no dlya ob'yednanykh terytorial'nykh hromad* [About the budget and not only. Especially for the united territorial communities]. Kyiv: Lehalniy status. [in Ukrainian].
46. Uskov, I.V. (2012). Detsentralizatsiya kak osnova stanovleniya finansovo samostoyatel'nykh mestnykh organov vlasti [Decentralization as the basis for the formation of financially independent local authorities]. *Biznes-inform* [Business-Inform], 3, 107-111. [in Russian].
47. Fatula, R.S. (2018). *Pro detsentralizatsiyu – pohlyad iz rehioniv* [About decentralization – a view from the regions]. <<http://constitution.gov.ua/publications/item/id/75>>. (2018, December, 01). [in Ukrainian].
48. Kharytonchuk, M.V. (2000). Zarubizhni kontseptsii i praktyka detsentralizatsii derzhavnoho upravlinnya: avtoreferat dysertatsii na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata politychnykh nauk [Foreign concepts and practice of decentralization of public administration: dissertation dissertation for the degree of candidate of political sciences]. Kyiv: In-t world. economics and international relations [in Ukrainian].
49. *Khartiya mistsevoho samovryaduvannya, 1985* (Rada Yevropy) [Charter of Local Self-Government, 1985 (Council of Europe)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036> (2019, March, 07). [in Ukrainian].
50. Khobbi, YU.S. (2015). Vplyv protsesiv detsentralizatsii na zabezpechennya prav ta svobod lyudyny i hromadyanyna [Influence of decentralization processes on ensuring human and civil rights and freedoms]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya PRAVO* [Scientific herald of Uzhgorod National University. Series LAW], 35, I, 1, 105-109. [in Ukrainian].
51. Cherep, A.V. (2007). *Detsentralizatsiya ta efektyvne mistseve samovryaduvannya: navchal'nyy posibnyk* [Decentralization and Effective Local Self-Government: Tutorial]. Kyiv: PROON MPVSRT. [in Ukrainian].